

ANNA M. KOLA

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu*

EDUKACJA W/DLA WIELOKULTUROWOŚCI. CASUS SINGAPURU*

ABSTRACT. Kola Anna M., *Edukacja w/dla wielokulturowości. Casus Singapuru* [Education in/for Multiculturalism. The Case of Singapore]. *Studia Edukacyjne* nr 38, 2016, Poznań 2016, pp. 265-278. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-3013-7. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2016.38.16

Singapore brings together representatives of different cultures. Currently, 76% of the Singapore population is Chinese, 14% - Malay, 8% Hindu. All of them (with the rest 2%) have a possibility to participate in one of the best education models in the world. However, education and other political institutions are assessed in an ambivalent way. The article will address these controversies, including the Confucian thought of self-improvement and Peranakan Chinese as an example for the hypothesis.

Key words: multiculturalism, education, Confucianism, Singapore, Peranakan Chinese

Wprowadzenie

Poza spotkaniem z kulturą Singapuru, inspiracją do napisania niniejszego tekstu jest lektura książki Tiziano Terzaniego *Powiedział mi wróżbita*¹. Podróżnik ten opisując Singapur, użył następujących słów:

* Tekst został napisany w ramach grantu wydziałowego nr 1802-NP. (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu).

¹ T. Terzani, *Powiedział mi wróżbita*, przekł. J. Łoziński, Poznań 2008. Tiziano Terzani był wybitnym reportażystą i dziennikarzem (zm. w 2004), który swoją podróż po krajach Azji Południowo-Wschodniej odbył w tradycyjny, niemal pielgrzymi sposób. Birmę, Tajlandię, Laos, Kambodżę, Wietnam, Chiny, Mongolię, Indonezję, Singapur i Malezję poznawał, poruszając się jak dawni podróżnicy, tj. łodzią, autobusem, pociągiem, samochodem, pieszo. Miało go to uchronić przed wypadkiem, zagrażającym jego życiu, co przepowiedział mu

W społeczeństwie, gdzie mnóstwo rzeczy jest zakazanych, od długich włosów u mężczyzn po żucie gumy, gdzie istnieje tylko jedna poprawna forma zachowania, w każdej sytuacji przewidziana jest konkretna reakcja, najbardziej nie akceptuje się odchyień od normy. Powszechnym obowiązkiem jest pomaganie bliźnim, aby zachowywali się właściwie, by nie byli odmienni².

Dalej Terzani pisze:

Wszędzie obecne są napisy z przestroгами (*Nie przynoś AIDS do domu!*) lub jawnymi zakazami (*Łowienie ryb z mostu zabronione. Nie pluć!*). Czasami chodzi o dobrotliwe przestrogi; chcesz przejść się pod kilkoma starymi drzewami, jakie ostały się nad rzeką, ale napis informuje: *Uwaga na głowę! Niskie gałęzie*. Dla tych, którzy zlekceważą przestrożę, przeznaczone są rysunki obrazujące, jak gałąź może uderzyć w głowę³.

Cytaty dobrze oddają charakter Singapuru, ukazując formę i sposób funkcjonowania instytucji społecznych tego miasta-państwa (szkół, rodzin, urzędów państwowych, środków transportu), będącego „najdoskonalszą wersją Chin” [A.M.K]. Jednakże, zadanie opisania fenomenu tego państwa-miasta komplikuje fakt, że Singapur skupia przedstawicieli różnych kultur – Chińczyków, Hindusów, Malajów, ale też wielu tzw. *ekspatów* (specjalistów i menadżerów wysokiego szczebla, których pracę cechuje mobilność i swoista eksterytorialność), którzy mają możliwość korzystania z jednego z najlepszych na świecie modeli kształcenia, ocenianego w sposób ambiwalentny. Tekst dotyczyć będzie owych kontrowersji, wpisanych w konfucjańską myśl samodoskonalenia i pracy. Ilustracją zaś będzie przykład grupy etnicznej Peranakanów, potomków chińskich imigrantów, którzy przybywali przez stulecia na Półwysep Malajski.

Kontekst historyczny i kulturowy. Przeszość i terażniejszość

Dla rozwinięcia tematu, jaki został zaznaczony powyżej, konieczne jest krótkie omówienie historii Singapuru, miasta-państwa, które przez lata było rządzone kolejno przez hinduskie królestwo Srivijaya, Portugalczyków, Holendrów, Brytyjczyków, czy Japończyków.

wróźbita podczas jednej z wizyt w Honkongu. Fakt ten tak go zainspirował, że następną podróż zaplanował inaczej. Inny też był jej cel, bowiem Terzani szukał kontaktów z wiedzą i tradycją wróżbitów, jasnowidzów i szamanów, którą łączyło poszukiwanie obecności w tych krajach zachodniej nowoczesności. Ten kontrast światów – duchowego i materialnego (materialistycznego) – jest obecny w krajach Azji do dziś.

² Tamże, s. 167.

³ Tamże.

Historia Singapuru łączy w sobie elementy romantycznej powieści z epizodami historii handlu przyprawami, piractwa, kolonializmu, a w ciągu ostatnich trzydziestu lat niewyobrażalnego boomu gospodarczego⁴.

W VII wieku Singapur nosił nazwę Temasek i był centrum handlu sumatrańskiego imperium Srivijaya. Sześćset lat później, za sprawą przywidzeń księcia z Palembang – Sang Nila Utama – państwo zmieniło nazwę na „Królestwo Lwa”⁵. Przez następne stulecia, aż do początków XIX wieku, kiedy to Singapur formalnie i fizycznie przestał istnieć, toczyły się na jego terenach krwawe boje między wojskami Jawy, Syjamu i Chin. Dopiero w 1785 roku Brytyjska Kompania Wschodnioindyjska otrzymała w dzierżawę tereny na wyspie Penang. Była to cena, jaką Singapur musiał zapłacić za ochronę przed Syjmem. W następnym roku angielski kapitan Francis Light założył osadę, która przekształciła się w centrum wolnego handlu i zaczęła konkurować z Malakką (będącą kolonią Holendrów).

W 1811 roku Singapur zostaje przyłączony do stanu Johor (Malezja), tym samym zasiedlony przez Malajów pod wodzą lokalnego przywódcy Temenggonga⁶. W 1819 roku Sir Stamford Raffles, prawdziwy ojciec Singapuru, ale też bohater narodowy, obecny na wszystkich pomnikach w mieście, przekonał Brytyjską Kompanię Wschodnioindyjską o korzyściach z założenia brytyjskiego portu, stanowiącego konkurencję dla Holendrów. Te skomasowane i sukcesywne działania kolonizatorskie spowodowały, że w 1826 roku Singapur, Wyspa Penang i Malakka połączyły się, tworząc tzw. Miasta Cieśniny. Ośrodkiem władzy stał się Singapur, który szybko zaczął rozwijać się ekonomicznie, także dzięki dużej fali imigracji z Azji Południowo-Wschodniej. Równoległe jednak rozwijała się gospodarka i armia japońska, co Singapurczycy dostrzegli i rozpoczęli umacnianie brzegów Półwyspu. W 1941 roku Japończycy zaatakowali Malaje od strony lądowej. W latach 1942-1945 Singapur znajdował się pod okupacją japońską, przemianowany na Syonanto.

We wrześniu 1945 roku na Półwyspie Malajskim wylądowała wielotysięczna armia brytyjska. Oficjalnie przybywała ona w celu rozbiorzenia wojsk japońskich, choć w dużej mierze zrobiły to już ludowe oddziały malajskie. Rzeczywistym zadaniem armii była obrona kolonialnego panowania imperium⁷.

Z tego powodu utworzono w 1946 roku Unię Malajską,

⁴ R. Mielcarek, K. Gosławski, *Singapur. Przewodnik – Co? Gdzie? Jak? Za ile?* Poznań 1996, s. 12.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ R. Stiller, J. Warda, *Malezja. Zarys wiedzy o kraju i ludziach*, Warszawa 1970, s. 144.

oddzielając od niej Singapur; liczone na rozwój waśni między Malajami i Chińczykami, ale także na osłabienie i podział ruchu demokratycznego, którego silnym ośrodkiem był Singapur⁸.

Wybory do pierwszego parlamentu w Singapurze odbyły się w 1948 roku, ujawniając tendencje separatystyczne. Dla mieszkańców Singapuru rządy malajskie były równie uciążliwe, jak kolonizacja brytyjska czy okupacja japońska. Wybawieniem okazał się przyszły premier – Lee Kuan Yew, absolwent prawa z Cambridge, który w 1954 roku założył Partię Akcji Ludowej, pragnącej pełnej suwerenności Singapuru. Plan wyzwolenia udało się zrealizować dopiero w 1965 roku, kiedy to Singapur odrywa się od utworzonej dwa lata wcześniej Federacji Malajskiej. „Secesja Singapuru oznaczała pojawienie się na arenie azjatyckiej nowego państwa o zdecydowanej przewadze ludności chińskiej”⁹, choć jak projektował premier Lee Kuan Yew, miało ono należeć do „Singapurczyków”, a zatem obywateli nowego politycznego tworu.

Skomplikowana historia Singapuru przyczyniła się do bardzo znacznego zróżnicowania tego państwa pod względem etnicznym. Najliczniejsze grupy etniczne zamieszkujące Singapur legitymują się pochodzeniem chińskim (76%), malajskim (15%) oraz hinduskim (6,5%)¹⁰, choć za języki ojczyste uważane są¹¹:

- mandaryński (dla 35% obywateli Singapuru),
- angielski (23%),
- malajski (14,1%),
- hokkien (11,4%),
- kantoński (5,7%),
- teochew (4,9%),
- tamilski (3,2%),
- inne dialekty chińskie (1,8%),
- inne (0,9%).

Z tego względu Singapur ma cztery języki urzędowe: angielski, chiński, malajski i tamilski. Państwo cechuje również mieszanka wyznaniowa, w której najsilniejszą liczebnie grupą są wyznawcy buddyzmu (33,9%)¹². Chrześci-

⁸ Tamże, s. 146.

⁹ Tamże, s. 179.

¹⁰ Dane statystyczne podają za: R. Mielcarek, K. Gosławski, *Singapur. Przewodnik*, s. 14.

¹¹ http://pl.wikipedia.org/wiki/Singapur#cite_note-CIA-3 [dostęp: 29.12.2014].

¹² Dane pochodzą ze strony internetowej prezentującej wyniki badań dotyczące religii i religijności na świecie: http://www.globalreligiousfutures.org/countries/singapore/religious_demography/#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2010 [dostęp: 29.12.2014]. Dane dotyczą 2010 roku.

ianie stanowią 18,2% populacji, muzułmanie – 14,3%, hinduiści – 5,2%, natomiast 2,3% osób wyznaje lokalne wierzenia, a mniej niż 1% to wyznawcy judaizmu. 9,7% wyznaje inne religie, zaś 16,4% stanowią osoby, które nie należą do żadnego kościoła.

O (multi)religijności Singapuru piszą Remigiusz Mielcarek i Kajetan Gosławski:

Kościół Ormiański został wybudowany w Singapurze w 1835 roku. Żydzi przybyli po raz pierwszy do Singapuru w 1830 roku. Wielu zostało prawnikami, ludźmi biznesu, lekarzami i naukowcami. (...) W 1834 roku było w Singapurze tylko 66 arabskich kupców. W 1947 roku społeczność arabska stanowiła już ponad 2000 osób¹³.

Wszystko to sprawia, że Singapur jawi się jako elektryzująca mieszanka religijna, etniczna, językowa, polityczna oraz światopoglądowa.

Ponadto, warto zestawić powyższe dane statystyczne z informacjami obrazującymi społeczeństwo sąsiedniego państwa – Malezji, w której pochodzenie etniczne przekłada się bezpośrednio na wyznawaną religię (niekiedy systemowo, bo np. Malajowie są zobligowani do bycia muzułmanami). Islam zaś jest religią państwową, chociaż inne wyznania są dozwolone. Najliczniejszą grupą etniczną są Malajowie, którzy stanowią około 65% mieszkańców (odsetek stale rośnie), Chińczycy – około 20%, Hindusi – około 7-8%. Co więcej, ma to przełożenie na status społeczny i ekonomiczny obywateli. W 1969 roku Malajowie zostali podzieleni na dwie kategorie: *Bumiputera* („synowie ziemi”) i *Non-Bumiputera*. Do pierwszej grupy zaliczono Malajów, Orang Asli (oryginalne plemię zamieszkujące tereny Malezji) oraz plemiona z Borneo. *Non-Bumiputera* stanowią przede wszystkim zamieszkujący Półwysep Malezyjski od co najmniej czterech pokoleń Chińczycy i Hindusi. Status *Bumiputera* wnosi wiele przywilejów, tj. łatwiejszy dostęp do edukacji, zniżkę na zakup gruntu czy nieruchomości. Wielokulturowość, a właściwie dominacja islamu, staje się zatem problemem do rozwiązania, na który nakładają się inne kwestie, tj. edukacji czy ekonomii.

Kulturowa zmiana

Przez cały okres niepodległości Singapur był i jest obecnie demokracją parlamentarną, w której partią rządzącą jest założona przez Lee Kuan Yewa – Partia Akcji Ludowej (PAP). Jej rządy zapewniły Singapurczykom wysoki standard życia, niskie bezrobocie oraz powszechną zamożność obywateli.

¹³ R. Mielcarek, K. Gosławski, *Singapur. Przewodnik*, s. 15.

Państwo przyjęło opiekuńczy model sprawowania władzy. Działo się to kosztem ograniczenia swobód obywatelskich i politycznych (PAP przez wiele lat zajmowała wszystkie miejsca w parlamencie), przy czym krytyka władzy była surowo tępiąca, a wszelkie jej przejawy poddawano cenzurze. Premier Lee Kuan Yew chciał, aby kraj funkcjonował jako dobrze prosperujące społeczeństwo, zjednoczone nadrzędną ideą – Singapuru. Terzani pisze o tym w następujący sposób:

Pamiętam wielorasowy Singapur, który nakłaniał Chińczyków, Hindusów i Malajów, aby zapomnieli o swoich korzeniach i stali się „Singapurczykami”. Teraz widziałem miasto, które niemal bez reszty stało się chińskie i w którym dominował język mandaryński. (...) Teraz wszyscy nie-Chińczycy, stanowiący ponad jedną czwartą ludności, czuli się wykluczeni¹⁴.

Singapur zamiast otwierać się na inność, korzystać ze swojego kulturowego i historycznego kapitału, zamyka się i zmienia, podobnie jak Malezja.

Zatem, w Singapurze miała miejsce pewna kulturowa zmiana, związana z: (1) **systemem edukacji**, (2) opierającym się na **konfucjańskiej myśli** rozwojem jednostki i społeczeństwa, (3) zbudowaną na **neoliberalnej gospodarką**, (4) swoiście pojmowaną **demokracją parlamentarną**, co wsparte jest procesami, (5) kreowania **nowej singapurskiej tożsamości narodowej**¹⁵. Dzieje się to pomimo (1) licznej grupy migrantów z Zachodu, ale też z Malezji i (2) życia w warunkach państwa policyjnego.

System edukacji¹⁶

Edukacja w Singapurze jest obowiązkowa i bezpłatna, prowadzona przez aparat państwowy. W 2015 roku system państwowy oferował naukę w 366 szkołach, w tym: 182 szkołach podstawowych, 154 szkołach średnich, 14 tzw. *junior colleges*, 16 szkołach z pogranicza poziomów¹⁷. Każde dziecko ma obowiązek ukończyć sześć lat szkoły podstawowej (w przeciwnym razie rodzice pociągani są do odpowiedzialności karnej). Przed szkołą większość dzieci uczęszcza do prywatnych instytucji opiekuńczych – żłobków i przedszkoli, które nie są obowiązkowe, ani regulowane przez Ministerstwo Edu-

¹⁴ T. Terzani, *Powiedział mi wróżbita*, s. 169.

¹⁵ Część tych czynników opisano w artykule, jednak ze względu na jego charakter nie zostaną podjęte wszystkie wątki.

¹⁶ Kulturoznawczą analizę systemu edukacji w Singapurze przedstawił Daniel A. Bell w rozdziale: *Democratic Education in a Multicultural Context: Lessons from Singapore* w swojej pracy zatytułowanej: *Beyond Liberal Democracy. Political Thinking for an East Asian Context*, Princeton-Oxford 2006, s. 206-227.

¹⁷ <http://www.moe.gov.sg/education/landscape/> [dostęp: 29.12.2014].

kacji (MOE¹⁸). Etap kształcenia przedszkolnego trwa trzy lata (3-6. roku życia dziecka) i obejmuje następujące poziomy *Nursery*, *Kindergarten 1* (K1) and *Kindergarten 2* (K2). W przedszkolu dzieci uczą się dwóch języków – angielskiego i języka ich pochodzenia (jak np. mandaryński, malajski, czy tamilski). Instytucje te mogą być prowadzone przez fundacje, organizacje wyznaniowe czy kościelne, ale też przedsiębiorstwa (np. szkoły międzynarodowe). W ostatnich latach powstało pięć przedszkoli prowadzonych przez Ministerstwo (na poziomie K1 i K2), a do 2016 roku liczba ta ma wzrosnąć do 20 placówek¹⁹. Ich celem jest „zapewnienie jakości edukacji przedszkolnej, która byłaby dostępna dla obywateli Singapuru, a także stanowiłaby pilotaż dobrych praktyk z zakresu edukacji przedszkolnej”²⁰.

Edukacja obowiązkowa zaczyna się w klasie pierwszej, do której uczęszczają dzieci kończące siedem lat w danym roku kalendarzowym. Rok szkolny zaczyna się w styczniu²¹, zatem w klasie pierwszej są zarówno sześć-, jak i siedmiolatki. Pierwsze cztery lata szkoły podstawowej stanowi tzw. „poziom podstawowy” (*foundation stage*), następnie dwa lata to „poziom orientacyjny” (*orientation stage*), który rozwija konkretne jednostkowe zdolności i umiejętności²². Uczniowie zachęceni są do udziału w różnego rodzaju programach, np. aktywizacji i rozwoju społeczności lokalnych (jest to zbieżne z oferowanymi przez program szkolny treściami przedmiotu *Civics and Moral Education*). Szkoła kończy się państwowym egzaminem *Primary School Leaving Examination* (PSLE), który decyduje o dalszych edukacyjnych losach ucznia. W zależności od wyników tego egzaminu, dzieci kontynuują naukę w szkole średniej w jednej z trzech głównych kategorii: *Express*, *Normal (Academic)* albo *Normal (Technical)*²³. Ścieżka *Express* trwa cztery lata i kończy się egzaminem the Singapore-Cambridge GCE "O" Level (*Singapore-Cambridge General Certificate of Education Ordinary-level*)²⁴. Ścieżki *Normal (A/T)* mogą być przedłużone o jeden rok, aby na egzaminie zamiast N-level uzyskać O-level. Wyniki GSO wpływają na kolejne wybory młodzieży, która może zacząć uczęszczać do dwu-trzyletniej szkoły przygotowującej do stu-

¹⁸ <http://www.moe.gov.sg/> [dostęp: 29.12.2014].

¹⁹ Więcej informacji na stronie Ministerstwa Edukacji: <http://www.moekindergarten.edu.sg/about-us/our-vision-and-mission> [dostęp: 29.12.2014].

²⁰ <http://www.moe.gov.sg/education/preschool/> [dostęp: 29.12.2014].

²¹ Singapur oddalony jest 137 km od równika i przez cały rok panuje tam jedna pora roku (okres klimatyczny) – z rozróżnieniem na porę deszczową (monsunową) i suchą.

²² Ministerstwo oferuje także specjalny program kształcenia dla utalentowanych dzieci – *The Gifted Education Programme* (GEP).

²³ Warto zaznaczyć, że Singapurczycy, bez zgody Ministerstwa Edukacji Singapuru, nie mogą kontynuować nauki w szkole średniej prowadzonej np. przez instytucje prywatne.

²⁴ Możliwa jest także ścieżka *Special*, która wyróżnia się bardziej zaawansowaną znajomością języka etnicznego.

diów uniwersyteckich (*junior college*) albo do trwającej tyle samo szkoły zakończonej certyfikatem lub „technicznym” dyplomem (*Polytechnic, Institute of Technical Education*). Druga z nich uprawnia do kontynuacji nauki na studiach uniwersyteckich.

W Singapurze funkcjonuje sześć głównych uniwersytetów: *National University of Singapore, Nanyang Technological University, Singapore Management University, Singapore University of Technology & Design, Singapore Institute of Technology* i *SIM University*. Dwa pierwsze mieszczą się w światowej czołówce uniwersytetów. Na Politechnice Nanyang i Państwowym Uniwersytecie Singapuru studiuje ponad 20 tysięcy studentów (na studiach pierwszego i drugiego stopnia oraz studiach doktoranckich), a także prowadzone są liczne badania naukowe z wielu zakresów. Singapurska Szkoła Zarządzania (SMU), otwarta w 2000 roku, jakkolwiek jest szkołą prywatną, otrzymuje finansowe wsparcie od rządu, podobnie jak Uniwersytet SIM.

Singapurskie dzieci od początku nauki przyzwyczajane są do trudnej, wymagającej pracy, która skutkować będzie sukcesami na egzaminach i możliwością wyborów najlepszych szkół, a potem – stanowisk pracy. Dlatego tak duży nacisk położony jest na efekty kształcenia, szczególnie w zakresie przedmiotów ścisłych czy technicznych, także w środowiskach obcokrajowców. To ważna konstatacja, bowiem prawie 20% mieszkańców Singapuru (czyli 1,6 mln osób) stanowią pracownicy zagraniczni (tzw. *ekspaci*), głównie wysokiej klasy specjaliści²⁵. Ich dzieci, ze względu na selekcję do szkół państwowych (system przyjęć do szkół lokalnych jest wyjątkowo skomplikowany, ma trzy stopnie, a ponadto podstopnie), uczęszczają do instytucji prywatnych (do szkół australijskich, amerykańskich, brytyjskich, niemieckich czy japońskich). Pierwszeństwo przyjęcia do szkół państwowych mają obywatele Singapuru i stali rezydenci państwa-miasta. W pierwszej kolejności przyjmowani są mieszkający opodal danej szkoły, potem uczniowie, których rodzice tę szkołę ukończyli, następnie których rodzeństwo do niej uczęszcza, a dalej ci, których rodzice angażują się w prace organizacji związanych ze szkołą. System zasług wobec szkoły jest wyznacznikiem miejsca w drabinie selekcyjnej.

Co szczególnego jest w tym systemie? Należy zwrócić uwagę na fakt, że system edukacyjny Singapuru jest podobny do systemu brytyjskiego, nie tylko z powodu nauczanego już w przedszkolu języka angielskiego²⁶. Drugą

²⁵ Według danych Singapurskiego Urzędu Statystycznego, w 2014 roku Singapur liczył 5 469 724 mieszkańców, z czego 3 870 739 stanowili obywatele państwa (<http://www.singstat.gov.sg/statistics/latest-data#14>, [dostęp: 29.12.2014]).

²⁶ Obcokrajowcy i turyści mogą mieć swoiste problemy językowe, ponieważ Singapurczycy porozumiewają się w języku *Singlish*, który jest połączeniem angielskiego i elementów innych języków.

kwestią jest program nauczania (na każdym poziomie), w którym mieszczą się treści obywatelskie i moralne (*Civics and Moral Education*), budujące tożsamość narodową Singapurczyków. System kształcenia zakłada, że szkoła winna przygotowywać do pełnienia obywatelskich ról społecznych, które do działania zależy nie tylko od nauczycieli, ale też włącza do niego rodziców i uczniów. Obrazuje to zasada 4 "Every's", tj. "Every School a Good School", "Every Student an Engaged Learner", "Every Teacher a Caring Educator" and "Every Parent a Supportive Parent" („Każda szkoła jest dobrą szkołą”, „Każdy uczeń jest zaangażowany w naukę”, „Każdy nauczyciel jest troskliwym edukatorem”, „Każdy nauczyciel jest wspierający”)²⁷. System moralny nauczany w szkołach jest bardzo rozbudowany, stąd istnieje stała potrzeba specjalistycznego kształcenia nauczycieli w Narodowym Instytucie Edukacji (*National Institute of Education* – NIE²⁸). Warto dodać, że NIE jest autonomiczną jednostką naukowo-badawczą Uniwersytetu Technologicznego Nanyang.

Konfucjanizm

Ustrój społeczny, podobnie jak forma i treści kształcenia, w Singapurze opiera się na myśli konfucjańskiej. Jest to system moralny, społeczny, polityczny, ekonomiczny i filozoficzny, obejmujący wszystkie obszary życia społecznego. Zrekonstruowane przez uczniów Konfucjusza *Dialogi konfucjańskie* podejmują tematy związane nie tyle z religią, co z człowiekiem i jego życiem społecznym, osadzonym w konkretnej rzeczywistości, bowiem „W chińskiej tradycji nie poświęcano wiele uwagi formułowaniu ogólnych praw”²⁹. „Chińczycy kładą szczególny nacisk na fakty w dziedzinie historii i nauk społecznych, co wynika z akceptowania przez nich konkretów, włączając zjawiska unikalne”³⁰. Ma to znaczenie dla modelu edukacji, ponieważ „Etymologicznie chińskie słowo <uczyć się> oznacza <naśladować>”³¹. Stąd obecny i tak wyraźny jest w tej tradycji nacisk na studiowanie i przekazy-

²⁷ Cytat pochodzi z przemówienia Ministra Edukacji – Heng Swee Keata z 23 września 2014 roku, wygłoszonego na spotkaniu w Ngee Ann Polytechnic Convention Centre, <http://www.moe.gov.sg/media/speeches/2014/09/23/keynote-address-by-mr-heng-swee-keat-at-the-ministry-of-education-work-plan-seminar-2014.php> [dostęp: 29.12.2014].

²⁸ <http://www.singstat.gov.sg/statistics/latest-data#14> [dostęp: 29.12.2014].

²⁹ H. Nakamura, *Systemy myślenia ludów Wschodu. Indie, Chiny, Tybet, Japonia*, red. P.P. Wiener, przekł. M. Kanert, W. Szukdlarczyk-Brkić, Kraków 2005, s. 193.

³⁰ Tamże, s. 203.

³¹ Tamże, s. 216.

wanie starożytnych pism klasycznych³². Konfucjanizm znany jest także pod nazwą *ruxue*, co znaczy „nauka uczonych”³³. W systemie norm mieści się bowiem *hüe*, czyli obowiązek nauki. Jak pisze X. Yao, tłumacząc siłę oddziaływania myśli chińskiej:

(...) konfucjańskie świątynie można zburzyć, oddanie dla mędrców – wykorzenić, zwolenników konfucjanizmu – pozbawić przywilejów społecznych, a konfucjanizm i tak będzie trwał i rozwijał się dopóty, dopóki będzie dozwolona nauka i dostępne teksty klasyczne³⁴.

Konfucjanizm zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym wskazuje na konieczność pracy nad moralnością. Człowiek szlachetny powinien kierować się w swoim postępowaniu swoiście pojmowaną etyką, zasadzającą się na humanitarności [żen] (*ren*), która łączy się ze skromnością, rozsądkiem, dobrocią oraz silnym poczuciem sprawiedliwości społecznej. Idee te urzeczywistniają się w życiu i działaniu człowieka poprzez tzw. *li*, czyli dobre obyczaje oraz *i*, czyli sprawiedliwość i prawość. Dobre obyczaje (*li*) sprowadzają się do zasady wypełniania określonych normami gestów i czynów, odwołujących się do społecznej tradycji i etykiety. Natomiast obowiązek prawości (*i*) wymaga od obywatela posłuszeństwa i lojalności wobec władcy, takiej samej, jaką powinno się mieć wobec własnych rodziców.

Chińczycy, którzy uznawali władzę cesarza i sławili jego deifikację, traktując to jako autorytet etyczny, podkreślali też wyższość i wielkość własnego narodu. Duma narodowa sprawiła, że Chińczycy dyskryminowali inne kraje, nazywając swoją ziemię *Zhongguo* – („Państwo Środką”, „Centralny Kraj”, „Najwyższy Kraj”)³⁵.

Pozostałe zasady konfucjanizmu, regulujące społeczne współzycie, sprawdzają, obejmują *sin*, czyli wierność i szczerłość. Obowiązek ten (*sin*) polega na angażowaniu się, zabieraniu głosu w sprawach istotnych z punktu widzenia społeczności czy rodziny, a także przyszłości jednostki, jednak nie na zasadzie wolnego głosu, ale odwołując się do zasad i norm społecznych. W etyce mieści się także *hiao*, czyli miłość synowska, połączona z *ti*, tj. szacunkiem dla starszych.

Moralność konfucjańska obraca się wokół związków rodzinnych, zwłaszcza wokół relacji łączących rodziców z dziećmi, starszych braci z młodszymi, męża z żoną.

³² X. Yao, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, przekł. J. Tunia, Kraków 2009, s. 31.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ H. Nakamura, *Systemy myślenia ludów Wschodu*, s. 271.

W więziach owych na pierwszym planie sytuuje się wypełnianie obowiązków wobec siebie ze szczerem i oddanym sercem³⁶.

Powyższe zasady stanowią jedynie trzon konfucjanizmu, jednak należy pamiętać, że nie mamy do czynienia z jednorodną tradycją. Daniel A. Bell wskazuje przynajmniej na trzy nurty, sposoby odczytania klasycznych pism w świecie współczesnym³⁷. Odczytując i rozszyfrowując tę tradycję, autor ten pokazuje jej funkcjonowanie w Azji przełomu wieków, interpretowanych przez filozofów i socjologów jako czasy konsumpcji (Z. Bauman) czy hiperindywidualizmu (A. Szahaj), ale też pozwala zrozumieć procesy społeczne i polityczne, jakie mają miejsce obecnie w Singapurze.

Pierwszy nurt konfucjański, którego przedstawicielką jest Yu Dan, jest apolityczny i skupia swoją uwagę na tym, w jaki sposób poradzić sobie z presją współczesnego, skomercjalizowanego, odhumanizowanego świata. Yu Dan uspokajając tłumaczy, że nie powinniśmy martwić się o zewnętrzne dobra, status materialny czy społeczny. To, co ważne, istotne, trwałe jest w naszych sercach. Zatem, konfucjanizm jest wewnętrzną postawą, istotą naszego człowieczeństwa, co trwa w nas bez względu na czasy i okoliczności³⁸.

Drugi nurt, o bardzo długiej historii w Chinach, sięgającej dynastii Han, wiąże konfucjanizm z innym ważnym paradygmatem w myśli politycznej, a mianowicie z tradycją legistów (szkoły praw). Pogląd ten uprawomocnia stosowanie przez władzę surowych kar (w tym cielesnych), wymagając bezwzględności, ślepego wręcz posłuszeństwa, w celu ujarznienia społeczeństwa (szczególnie wielokulturowego). Nurt ten wskazuje na działania utwierdzające obowiązujący bardzo tradycyjny porządek społeczny – hierarchiczny i patriarchalny oraz polityczny – autorytarny.

D.A. Bell wymienia także trzeci nurt konfucjański, który określa jako „lewicowy”, podkreślający konieczności intelektualistów wobec społeczeństwa. Polegają one głównie na krytykowaniu rządów, które nie spełniają swego obowiązku zapewnienia dostatku obywatelom³⁹. Współcześnie do tej lewicowej i opiekuńczej w swej wymowie tradycji odwołuje się np. Gan Yang, głoszący ideę „konfucjańskiej republiki socjalistycznej” lub Jiang Qing, wskazujący na podobieństwo, czy wręcz pokrewieństwo, idei konfucjańskich z socjalizmem Karola Marksa.

³⁶ X. Yao, *Konfucjanizm*, s. 35.

³⁷ D.A. Bell, *Beyond Liberal Democracy. Political Thinking for an East Asian Context*, Princeton-Oxford 2006.

³⁸ Tamże, s. xv.

³⁹ Tamże.

Chińczycy Peranakan

W tak skonstruowanym świecie społecznych oraz edukacyjnych idei dzieją się próby konstruowania nowych społecznych tożsamości narodowych. Interesującym przykładem tych praktyk, nawiązujących do tradycji krajów sąsiednich, ale też do historii i składu narodowościowego Singapuru, jest grupa etniczna Peranakan. Są to malajscy potomkowie chińskich imigrantów, którzy przybyli na Półwysep Malajski w kilku falach (XV-XVII wiek). Większość z nich osiedliła się w miastach położonych na zachodnim wybrzeżu Półwyspu Malajskiego, dlatego nazywa się ich w języku angielskim *Straits Chinese* (Chińczycy znad Cieśniny). Samo słowo *Peranakan* jest malajskiej proveniencji i oznacza dosłownie „potomkowie”. Do tego określenia dodaje się przydomki *baba* i *nyonya*, będące grzecznościowym określeniem „pan” i „pani”.

Jest to niezwykle ciekawa grupa etniczna, jako że Peranakani w większości praktykują buddyzm, taoizm bądź inne lokalne religie chińskie, ale zdarzają się też chrześcijanie, np. katolicy (ze względu na konwersje wynikające z chęci przynależenia do kultury kolonizatorów – Brytyjczyków lub Holendrów). Przy czym, posługują się oni kreolskim językiem malajskim, tzw. *baba melayu*, dodając do tego zapożyczenia chińskie. Z drugiej strony, włączają do swojej kultury elementy indonezyjskie i europejskie.

Interesująca jest pozycja społeczna i polityczna Peranakanów, których kapitał ekonomiczny i finansowy był zawsze wyższy niż Chińczyków urodzonych w społeczności chińskiej; stanowili bowiem elitę Singapuru, lojalną wobec władz Wielkiej Brytanii czy Holandii. Dzięki znajomości języków i wszechstronnej edukacji zajmowali ważne stanowiska administracyjne w państwie, co przyczyniło się do budowy merytokracji w Singapurze. Tym samym, wypracowywali sobie wpływ oraz możliwości nacisku na władzę. W pierwszej połowie XX wieku wpływ ten słabł ze względu na fakt, że Peranakani zaczęli wspierać malezyjskie i indonezyjskie ruchy narodowyzwoleńcze, zagarniając kolejną strefę wpływów. Jednakże po II wojnie światowej, bez wsparcia kolonialnego Brytyjczyków, kultura Peranakan zaczęła zanikać w Malezji i Singapurze. Przestali być postrzegani jako neutralni rasowo (na czym zależało władzom Singapuru) i zostali włączeni z powrotem do głównego nurtu kultury chińskiej. Podobne zjawiska miały miejsce w Indonezji i Malezji, co doprowadziło do diaspory do sąsiednich krajów, głównie do Wietnamu czy Australii. Obecnie Chińczycy Peranakan na nowo odbudowują swoją tożsamość, jednakże już nie w sposób separatystyczny, ale wykorzystując możliwości stwarzane im przez władze Singapuru.

Zakończenie

Singapur stanowi mieszaną kulturę, etniczną, ekonomiczną, religijną. To, co ją spaja stanowi długotrwałą pracę dominującej od pięćdziesięciu lat na singapurskiej scenie politycznej regule, odwołującej się do konfucjańskiej myśli społecznej, wspartej wysoko ocenianą powszechną edukacją. W Singapurze udało się wprowadzić egalitarny model społeczny, choć jest on niedemokratyczny i mocno zhierarchizowany. Jak doszło do tego, że zapanowano nad wielokulturowością? Pisz o tym m.in. D.A. Bell w rozdziale: *Hierarchical Rituals for Egalitarian Society* („Rytuały hierarchiczne w społeczeństwie egalitarnym”) konstatując, że „jedną z najbardziej zastanawiających cech społeczeństw Azji Wschodniej jest [fakt], iż wydają się jednocześnie ściśle hierarchiczne i silnie egalitarne”⁴⁰. Wynika to z tradycji myślenia o społeczeństwie, w które wpisana jest idea nierówności społecznej, silniejsza od nierówności ekonomicznych (w przeciwieństwie do tzw. społeczeństw zachodnich). Nie zmieniły tego ani rewolucja kulturalna w Chinach, ani bliższe współczesności przemiany globalizacyjne. Bell wyjaśnia to jednak w sposób zaskakujący, tłumacząc, że nierówności społeczne mogą się istotnie przyczynić do równości ekonomicznych, ale z tego względu nierówności społeczne mogą być pozytywne i wartościowe⁴¹. Autor twierdzi, że mechanizmy podtrzymujące nierówności społeczne służą nie tylko utrzymaniu hierarchii i hegemonii elit, ale przyczyniają się do intensyfikacji troski o potrzebujących, z niższym statusem społecznym.

Prawie pięćdziesiąt lat temu władze Singapuru postanowiły budować nową (i nowoczesną) tożsamość społeczną, opartą na „wartościach azjatyckich”. Według nich, to merytokracja – czyli rządy ludzi wykształconych, prawych i kompetentnych – miała stać się podstawą nowoczesnego systemu politycznego. Rządzący winni być wybierani z powodu swoich kompetencji czy kwalifikacji przywódczych, co mogło oznaczać, i w praktyce oznaczało, narzucenie ograniczeń na procesy demokratyczne. Aby te procesy wzmocnić, władze odwołują się do tradycji konfucjańskiej, czyniąc z niej podstawę wychowania i edukacji.

BIBLIOGRAFIA

Barr M., *The Ruling Elite of Singapore: Networks of Power and Influence*, I.B. Tauris & Co, New York 2014.

⁴⁰ Tamże, s. 38.

⁴¹ Tamże, s. 39.

- Barr M., Skrbis Z., *Constructing Singapore: Elitism, Ethnicity and the Nation-Building Project, Simultaneous Edition (Democracy in Asia)*, Nordic Institute of Asian Studies; 1 edition (December 2008), Copenhagen 2008.
- Bell D.A., *East Meets West. Human Rights and Democracy in East Asia*, Princeton University Press, Princeton 2000.
- Bell D.A., *Beyond Liberal Democracy. Political Thinking for an East Asian Context*, Princeton University Press, Princeton-Oxford 2006.
- Bol P.K., *Neo-Confucianism in History*, Harvard University Asia Center, Cambridge-London 2008.
- Hall D.L., Ames R.T., *Thinking Through Confucius*, State University of New York Press, Albany NY 1987.
- Kudelska M. (red.), *Filozofia Wschodu. Wybór tekstów*, Wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Kurpisz M., Utami E., Petchoo Y., Ponaratt R., *Spoza rajy. Singapur, Bali, Tajlandia*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2002.
- Mielcarek R., Gosławski K., *Singapur. Przewodnik – Co? Gdzie? Jak? Za ile?* Wydawnictwo Sorus, Poznań 1996.
- Nakamura H., *Systemy myślenia ludów Wschodu. Indie, Chiny, Tybet, Japonia*, Wyd. 1, red. P.P. Wiener, przekł. M. Kanert, W. Szkudlarczyk-Brkić, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Stiller R., Warda J., *Malezja. Zarys wiedzy o kraju i ludziach*, Książka i Wiedza, Warszawa 1970.
- Szymańska B. (red.), *Filozofia Wschodu*, Wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
- Terzani T., *Powiedział mi wróżbita*, przekł. J. Łoziński, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2008.
- Yao X., *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, przekł. J. Tunia, Wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.